

Kiállítás az OSZK múltjából

Könyvtár és múzeum már a kezdetektől ikerfogalom a nemzeti könyvtár működésében. A hungarika irodalmának gyűjtése és feldolgozása azok muzeális célú megőrzésével párosult mindenkor. Történelmünk írott, valamint nyomdai eljárással sokszorosított dokumentumai minden történeti kiállítás elengedhetetlen darabjai. Ez a mára kiterjedt gyűjtemény Széchényi Ferenc gróf gyűjtéséből, áldozatkész buzgalmából született. 1802-ben írott alapító levelével létrehozta a mindenkor a Széchényiek nevét viselő könyvtárat. Ezt a nemzetnek adományozott könyv-, kézirat- és éremgyűjteményt az 1807. XXIV. tc. szövege szerint a nemzet elfogadja és oltalmába veszi, úgy tekinti, mint egy létrehozandó Nemzeti Múzeum alapját és egyben felhívja a nemzetet, hogy drágaságaikat, emlékeit a magyar tudománynak szentelt oltárra tegyék le. Az 1808. VIII. tc. uralkodói rendelkezéssel többek között a Magyar Nemzeti Múzeum létesítését mondja ki, és egy múzeumi épület költségeire közadakozást rendel el. Könyvtár és múzeum léte, majd egy ideig közös sorsa tehát innen eredeztethető. Ősfája lett a magyar muzeális értékeknek, gyűjteményéből úgy ágaztak el és önállósultak az idők folyamán az egyre gyarapodó elkülöníthető gyűjtemények, miként az ókori filozófiából a szaktudományok.

A múzeum abban az értelemben is szerves része az OSZK-nak, hogy 1877 óta, amikor anyagából magyar történeti és irodalomtörténeti kiállítást rendezett, időről időre, változó és megújuló tematikával teszi ezt azóta is. 1996 óta saját történetét bemutató összeállítás látható egy állandó kiállítás keretében a könyvtár nyolcadik szintjén, a Magyar Nemzeti Múzeum épületében töltött évekből.

1846-ban, az addig kényszer-raktározott gyűjtemények beköltözhettek a Polack Mihály építette múzeumpalotába, Mátray Gábor könyvtárőr gondjaira bízva. A kinevezésekor tett eskü szövege, amely a kiállítás legkorábbi darabja, többek között ezeket tartalmazza: „...esküszöm, hogy a Nádor... a Nemzeti Múzeum törvényes elnöke parancsainak... engedelmeskedem és felügyelendek, hogy a Széchényi országos könyvtárhoz tartozó könyvek, kéziratok, térképek, nemesi címerek, képek és más mindennemű új vagy régi tárgyak rendben tartassanak és híven megőriztessenek...” Az 1989. III. 8-án jóváhagyott, és itt szintén bemutatott „A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete és szolgálati szabályzata” azt tanúsítja, hogy az 1807. XXIV., az 1808. VIII. és az 1836. XXVIII. törvénycikkek alapján létesített MNM országos intézet, és a következő gyűjteményekkel bíró hét osztálya van:

1. Széchényi országos könyvtár
2. Érem- és régiséggtár
3. Állattár
4. Ásvány- és őslénytár
5. Növénytár
6. Képtár és szoborgyűjtemény
7. Néprajziak tára

Ezen írott dokumentumok mellett itt láthatjuk az igazgatói szoba koronként változó tartozékait: a magyar asszonyok gyűjtéséből kialakított Széchényi-termet – ezt fotóról – de tárgyi emlékként az ebből a gyűjtésből származó neoreneszánsz leveles szekrényt, egy, a főrangúak részére nyitott díszes vendégkönyvet, századunk elejéről származó íróasztalt és a szintén e korból való székek legyártott másolatát. Itt kapott helyet Révay báró közelmúltban restaurált díszes korántartója, valamint Hóman Bálint későbbi könyvtár- és múzeumigazgató karosszéke.

A szervezet és a vezetés gyökereinek bemutatása után következik a szakma, a szorosán vett könyvtári működés, és az is a kezdetektől! Az 1866-ra elkészült első olvasótermi berendezésből asztalok, székek, könyv- és folyóíráttámaszok, 19. századi írópult látható. Olvashatjuk az ügyemenet dokumentumaiból Mátray Gábor 1872-es, Fejérpataky László 1898-as olvasótermi statisztikáit, az 1879-ből származó kölcsönzési nyilvántartó lapot, az 1893-as keltezésű lejáratí megintést Szinyeyi József aláírásával és egy bizonyos Schwartz Zsigmond nevére kiállított legrégebbi fennmaradt olvasójegyet, szintén 1892-es dátummal. A kiállítás bemutatja a könyvtár régi, kézzel írt, könyvalakú dobozokban őrzött katalógusát, melyek a 30-as évek közepéig voltak használatban. Az enteriőrt korabeli fotók, kifüggesztett szabályok, könyvtárhasználati útmutatók, és a könyvtárat használó hírességek portréi egészítik ki Arany Jánostól a bibliográfus Szabó Károlyig.

A könyvtáros munkáját és munkakörülményeit bemutató rész sokoldalú bepillantást enged a nemzeti könyvtár életébe. Időben is nagyobb ívet fog át az előzőeknél: a 19. század közepétől gyakorlatilag a várba való költözésig tart. A munkaszobák két korszakot reprezentálnak: az egyik 19. század végi, a másik az 1930-as évekből való. A múlt századi tölgy íróasztalt már „korszerűsített”, a századforduló táján polcos felépítménnyel kiegészített változatában őrizték meg kollégáink. A könyvtár első, 1898-ban vásárolt írógépe teljes valójában és a részletvásárlás minden dokumentált intimitásával ebben az enteriőrben látható. Az egyéb, megőrzött számlák között van a Légrády Testvérek könyv- és könyomdájától, Ráth Mór, Grill Károly stb. könyvkereskedésétől és a kolozsvári Stein János Erdélyi Múzeum Egylet-i könyvárústól a Nemzeti Múzeum részére küldött, 1873-ban kelt megtekintési számla. Társaságukban gyarapodási naplóbejegyzések és kimutatások is helyet kaptak.

A 30-as évek könyvtáros munkaszobája más érdekességeket kínál. Bútorai (katalógusszekrény, asztalok, székek), berendezési tárgyai (írógép, számológép stb.) a várba való költözésig használatban voltak, az akkor használt fém kardex szekrény egyik első típusa azonban még ma is! Egy 1937-es statisztikából a köteles példány akadozásait olvashatjuk ki. Századunk 1925-ben nyitott látogató naplója kis füzetecske, utolsó oldalán minden látogató személy és intézmény neve jól olvasható, így az utolsó bejegyzés dátuma is: 1956. okt. 22.

A Kézirattár, a Hírlaptár és a raktárak bemutatása rövid, tömör feliratokkal, a korabeli állapotok fotóival és néhány bútorral történik meg. Talán abszolút helyi specialitás a raktári vaspolc előtt kiállított felnyitott tetejű láda, amely a raktári jelzetek címkéit tároló dobozkákat rejtette. A kötetzet, a restaurátorműhely, a fotólabor múltja valóságos műszaki múzeumként jelenik meg, ahogyan a kiállítótér galériája alatt elhelyezett, ma már használaton kívüli adréma gépek és egy házi „fejlesztésű”, raktári vaspolcokkal felszerelt kétoldalt három szintes könyvszállító kocsis is.

A munka világának bemutatásán kívül megismerhetjük a könyvtári „magán-élet” néhány elemét is, amelyek élővé teszik a kiállítást. A munkaidő betartására felszólító körlevél, vagy az a dokumentumrészlet, amelyben az MNM tisztviselői javadalmazásuk felemelését kéri a vallás- és közoktatási minisztertől 1897-ben, egyenesen aktuálisnak mondhatók. Láthatók Csontos János (1875-től a kéziratár vezetője) szociális és kollegiális ténykedésének néhány dokumentuma, és az a levél is, amelyben Fitz József könyvtárigazgató Halász Gábor és Honti János munkaszolgálat alóli felmentéséért folyamodik Szinyei Merse Jenő kultuszminiszterhez. A névnapra köszöntő soroknak viszont Fitz József a címzettje. A háromsoros gratuláció aláírói névsora hosszú, közülük sokan már akkor, vagy azóta (Jékely Zoltán, Goriupp Alisz, Csapodi Csaba, Halász Gábor, Gárdonyi Klára, Tolnai Gábor stb.) a könyvtártudomány vagy az irodalomtörténet nagyjai. Az OSZK tudósait bemutató – sajnos nehezen lapozható – album igen szerényen, csak 1945-ig mutatja be tudósait, de a sor, szerencsére, folytatódik. Az oldottabb hangulatot a csoportképek és a „Muzi-mozi” háziújság néhány vidám részlete közvetíti.

Az utolsó enteriőr az 50-es és 60-as évekből származó emlékeket gyűjti csokorba. Tapasztalhatjuk, hogy a nemzeti könyvtárat is átítatta, szükségszerűen, a politika, melynek bemutatása hitelesíti, hogy történeti kiállítást láthatunk: a zászlót például, amelyet a Széchényi Könyvtár dolgozói „békekölcsön-jegyzés és a tanácsválasztás alkalmából végzett jó munkáért” kaptak, vagy a korszakból származó fotókat, politikai dekorációval és a zsúfolt, költözésre érett állapotokkal.

Amit a kiállítás bemutat a kronologikus és a tematikus anyagrendezés eszközeivel, az látványba sűrített történet, annak a múltnak a felidézése, amit az OSZK e nélkül a kiállítás nélkül végleg elvesztett volna: arculatának azok a történeti vonásai, amelyek a múzeummal való közös létből származtak. Ez szervezetileg 1949-ig, a további együttélés 1985-ig tartott. A budavári palotába költözés előkészületeivel párhuzamosan láttak hozzá Berlász Jenő vezetésével a könyvtár munkatársai az OSZK történetének megírásához. Az első, 1867-tel záró szakasz vaskos kötetet tesz ki. A folytatás, remélhetőleg csak egyelőre, mozaikszerűen, résztanulmányokban olvasható.

A kiállítás gondolata Fülep Katalintól, a Kéziratár munkatársától származik. Lelkes ügybuzgalma ösztönözhetette kollégáit is, mert a végeredmény nagyszerű, egyszerre átfogó és részletgazdag. Az ő kezdeményező-szervező munkájával, melyet nem tekint befejezettnek, Kovács Ilona pártfogó támogatása mellett és Somkuti Gabriella későbbi, kivitelezői megbízatásával jött létre ez a nagyjelentőségű anyagegyüttes, és általa egy komplex művelődéstörténeti kiállítás. Megtekintésre ajánlom ezért a könyves szakmának és azoknak, akik készülnek művelőivé válni, az OSZK régi és új dolgozóinak, a történészeknek, diákoknak, mindenkinek.

Stockné Horváth Mária